

LITERKA

Informační zpravodaj Památníku písemnictví na Moravě

Listopad/2024

Milí čtenáři a čtenářky Literky, konec roku bývá v muzeích nevyhnutelně spojen s finalizací sbírkových akvizic. V jistém smyslu jde o vyvrcholení práce, na které se v průběhu celého roku a někdy i delší doby podílelo nemálo osob. V našem případě se jedná o kurátorský trojlístek, doplněný v případě jedné cenné akvizice kolegyní kunsthistoričkou Hanou Fadingerovou, které bych chtěl na tomto místě velmi poděkovat. Z realizovaných letošních akvizic pro Vás chystáme malý literkový seriál – v průběhu příštího roku vás budeme s jednotlivými dary či nákupy postupně seznamovat a začínáme již v listopadovém čísle. Zde se omezím alespoň na rychlý přehled a číselný sumář. Uzavřeli jsme čtyři darovací a tři kupní smlouvy, jejichž prostřednictvím se sbírka Památníku písemnictví obohatila o 1871 sbírkových předmětů. Mezi nimi najdeme například rukopisy próz Květy Legátové, korespondenci Mirko Riedla nebo unikátní sbírku fotografií moravských literátů a literátek křesťanské orientace. Letos přirozeně pokračovaly i akvizice rozplánované do delšího časového období, především převzetí výtvarné pozůstalosti Petra Dillingera a osobního fondu Emila Skácela. Nemálo se rozšíří podsbírka Exlibris a mezi výtvarná díla opatrovaná Památníkem se zapíší práce německých expresionistů spjatých s vydavatelstvím Josefa Floriana ve Staré Říši (ke zhlédnutí byly na výstavě v roce 2022). Jako každoročně pro Vás chystáme malé nahlednutí do letošních přírůstků v tradiční prosincové výstavě nazvané Co rok dal, o níž budeme podrobněji informovat v příštím čísle.

Příjemné čtení Vám přeje Jiří David

VERŠE MĚSÍCE LISTOPADU

Viola Fischerová

Slunce ještě hřeje

ale mrazivý vítr

rve a sráží

včerejší léto

dnešní podzim

Za den

sahá do okna

holá větev

Jak křehké jsou stěny

mezi bylo není

a jsem

3 OTÁZKY PRO ŠÁRKU DUDKOVOU

Pracujete jako knihovnice, ale vzdělání máte i z dalších oborů. Který z nich je Vám nejbližší?

Všechny vystudované obory jsou mi velmi blízké a jsem vděčná, že jsem si zvolila tak pestrou kombinaci oborů a že mám znalosti z různých odvětví, které se vzájemně doplňují. V současnosti ale nejvíc tíhnu k oboru Management v kultuře, protože se zabývá komplexně poznatky souvisejícími s aktuálním kulturním děním, PR a marketingem nebo třeba otázkami týkajícími se ekonomické, právní či umělecké stránky fungování kulturních institucí.

Edukační program Příběh knihy je oblíbený a hojně navštěvovaný. Vzpomenete si na nějaké reakce dětí, které Vás mile překvapily nebo pobavily? Co je nejvíc zajímavá?

Na začátku každého programu se při vstupu s dětmi do benediktinské knihovny ptám, jak se v knihovně cítí a co je na první pohled zaujalo. U diskuze nad těmito otázkami mě velmi mile překvapuje, jak žáci a studenti o tomto prostoru přemýšlí a jak ho nechávají na sebe působit. Při této diskuzi se dostáváme i k velmi kreativním názorům a postřehům. Velkou část dětí nejvíc zajímá, kolik knih je v knihovně nebo kde se nachází tajné schodiště.

Jaké úkoly Vás v knihovně čekají příští rok?

Příští rok s vedoucí knihovny Janou Srnkovou budeme realizovat nový projekt, který rozšíří stávající nabídku edukačních programů Památníku písemnictví o program s názvem Knihovníkem na zkoušku. Žáci se během programu seznámí například s aktivitami muzea nebo si vyzkouší, co obnáší práce knihovníka. V rámci projektu vzniknou také speciální doprovodné programy v podobě workshopů, knižní šifry nebo knižní dopoledne pro rodiny s dětmi.

Mgr. Šárka Dudková vystudovala střední uměleckooprůmyslovou školu, obor Grafický a interiérový design. Dále pokračovala ve studiu bakalářského programu Dějiny umění se specializací na památkovou péči a technické památky na Ostravské univerzitě. Následně absolvovala navazující magisterské studium na Masarykově univerzitě v Brně, obor Management v kultuře.

ZE SBÍREK

Emil Skácel (1890–1975) patřil v období první republiky k významným osobnostem jižní Moravy. V mládí se zajímal o literaturu a výtvarné umění, paralelně se studiem na reálném gymnáziu v Olomouci se vyučil mlynářskému řemeslu a první světovou válku prožil jako legionář na ruské frontě. Po návratu do Československa si doplnil učitelské vzdělání, ve školství působil jako pedagog a později také ředitel až do odchodu do penze. V meziválečné době se věnoval především výuce kreslení a svou metodiku zpracoval v několika učebnicích, vytvořil také nový typ písma. Pod pseudonymem E. Soryl vydal básnickou sbírku *Byla vojna-bude?* (1936) a ve 40. letech publikoval své glosy a sloupky v *Rovnosti*. V předchozích letech získal Památník do své sbírky deníky, skicáky a rodinné fotografie vztahující se k osobě Emila Skácela, které byly klíčovým pramenem při přípravě výstavy věnované rodině Skácelových v roce 2019. Letošní akvizice rozšíří stávající sbírku o další cenné osobní dokumenty – vysvědčení, pracovní potvrzení, korespondenci, fotografie, rodné listy – Anny a Emila Skácelových. Rodiče básníka Jana a výtvarníka Petra stále stojí poněkud stranou pozornosti, ačkoliv formativní zkušenost s literaturou a oporu pro svůj talent získali oba umělci již v dětství ve své rodině. Získaný soubor umožní doplnit jak bílá místa v biografii obou rodičů, tak rodokmen rodiny Skácelových. (ap)

ARCHIVY A MUZEA

Ve dnech 6. a 7. listopadu 2024 se v Západočeském muzeu v Plzni konala konference s názvem Archivy a muzea, kterou spolupořádala dvě významná profesní sdružení – Asociace muzeí a galerií a Česká archivní společnost. Na celostátním formátu tak proběhlo typově obdobné setkání, které se v červnu uskutečnilo s omezením na jihomoravský region v Památníku písemnictví. I témata byla částečně podobná, neboť nebylo možné se vyhnout především otázce zpracovávání archiválií v muzeích, legislativním rozdílem mezi statusem archiválií a sbírkových předmětů, případně konsekvencí, které z těchto rozdílů vyplývají pro evidenční praxi. Tyto otázky nejsou nikterak nové, avšak místy bouřlivá diskuze ukázala, že se zdaleka nejedná o věci dávno vyřešené a fungující v praxi. Také z tohoto důvodu bude v příštím roce tématu archiválií v muzeích věnováno jedno z čísel *Věstníku AMG*, které lze v jistém smyslu považovat za jeden z konkrétních výstupů konference. Na problematiku archiválií navazovaly příklady dobré praxe, tedy funkční spolupráce mezi muzei a archivy, ať už na regionálním či tematickém půdorysu. Obecně se pak ukazuje, že tento formát setkávání muzejníků a archivářů je velice perspektivní a přínosný pro obě strany. Budeme v tom pokračovat! (jd)

BOŽENA BENEŠOVÁ (30. 11. 1873 NOVÝ JIČÍN – 8. 4. 1936 PRAHA)

Narodila se v rodině advokáta Romana Zapletalova a jeho manželky Berty v Novém Jičíně, odkud se rodina v roce 1876 přestěhovala do Napajedel. Zde Božena navštěvovala obecnou školu, poté v letech 1884–1887 absolvovala německou měšťanku v Olomouci. Dále se vzdělávala soukromě četbou a samostudiem, v klášteře v Napajedlech se učila francouzsky, později z francouzštiny také překládala. Od mládí psala poezii, nejstarší zlomky jejích próz a pokusů o drama jsou datovány rokem 1895, první

povídky jí z *Nivy* a *Rodiny* vrátili. V roce 1896 se provdala za železničního úředníka Josefa Beneše, o rok později se manželům narodil jediný syn Roman. Debutovala až povídkou *V soumraku* (1900) v *Besedách Času* pod rodným jménem Božena Zapletalová. Její další život i tvorbu osudově ovlivnilo setkání s Růženou Svobodovou, která rozpoznala talent Boženy Benešové a podpořila jej svými kontakty v literárním světě. V letech 1907–1908 redigovala přílohu brněnského časopisu *Ženská revue Žena v umění*. V roce 1908 se Benešová i s manželem přestěhovala do Prahy. Zde úzce spolupracovala s časopisem F. X. Šaldy *Novina*, v časopise *Česká kultura* působila jako kmenová autorka povídek, ale také jako redakční spolupracovnice a literární kritička. Pravidelné honoráře měly Benešovou zbavit naprosté finanční závislosti na muži, čas věnovaný literatuře na úkor péče o rodinu však prohloubil rodinnou krizi, která vyvrcholila v roce 1912 rozvodem. Období kolem roku 1910 je pro Boženu Benešovou v mnoha směrech zlomové: debutovala sbírkou *Verše věrné i prozradné* (1909), o rok později vydala povídky *Nedobytá vítězství* (1910) a začala se umělecky osamostatňovat. Postupně se odpoutala od vlivu Růženy Svobodové a jejího uměleckého okruhu, seznámila se s Arnem Novákem a navázala přátelství s Karlem Matějem Čapkem-Chodem. Na svých textech pracovala Benešová řadu let, např. rané povídky vydávané v letech 1910–1922 napsala již v letech 1900–1912. Tematizovala v nich svou životní zkušenost s prostředím maloměsta a vytvořila typ mladé dívky, která svými ambicemi a sny naráží na očekávání rodiny a společenskou povinnost a z tohoto rozporu plyne pocit bezvýchodné marnosti. V pozdějších povídkách začíná nad tragickým tónem převládat ironie. Od roku 1926 vedla v YWCE kroužky německé konverzace, pracovala jako knihovnice a vedoucí letních táborů. V posledním tvůrčím období intenzivně pracovala na románové trilogii *Úder* (1926), *Podzemní plameny* (1929) a *Tragická duha* (1933). Knižního vydání své nejznámější novely *Don Pedro, don Pablo a Věra Lukášová* (1936) se již autorka nedožila. (ap)

NA DVEŘE KLEPE NOVÝ ROK...

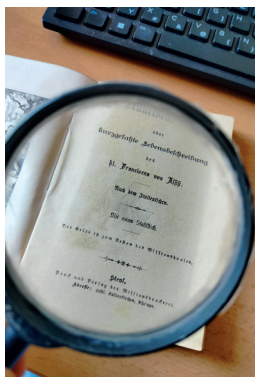
Máme v této malé klenbě,
která se otvírá
při vstupu do sbírek
je v síle mramorových stěn
z prvních posledních let
souboru klenby na dvořáckých a jeho zřetel,
která má divy nad jiné pavenky,
ovšem nad jiné stěny.
Máme tam náhodně stěny stěny,
které se vstávají z prvních
prvního sbírky ze stěny po stěny,
stěny stěny stěny a stěny...
A z posledních stěny?
Přítomné stěny ze stěny
a stěny na stěny,
stěny na stěny stěny.

František Kožík

Sbírky Památníku písemnictví na Moravě uchovávají nejen písemnosti autorů spojených s moravským prostředím, ale také výtvarná díla související s literaturou. Své místo ve sbírce proto mají rovněž novoročenky, které od začátku prosince představuje výstava v malé galerii LíPa v Brně-Lišni. Pro tato drobná umělecká díla literární a výtvarná se v českém prostředí vžila také zkratka

PF, P.F., p.f. (z francouzského *pour féliciter*). V českých zemích si novoročenky získaly všeobecnou oblibu během 19. století, nejčastěji v podobě papírové kartičky, v posledních letech také v elektronické verzi. Výstava reprezentuje průřez sbírkou od druhé poloviny 20. století do současnosti. Výběr z nejrozsáhlejších souborů, jejichž autory jsou básník Jan Skácel či brněnská výtvarnice a karikaturistka Marie Plotěná, doplňují např. novoročenky Josefa Suchého, Ludvíka Kundery či Petra Dillingera. Představeny jsou také „vánočky“ spisovatele Františka Kožíka, který každoročně vytvářel osobitá vánoční přání spojená s přáním do nového roku. Výstava bude volně přístupná v pracovních dnech od 2. 12. 2024 do 31. 1. 2025 v prostorách pasáže budovy líšeňské radnice Jírova 2. (ap)

JAKÉ TISKOVINY ODEBÍRALI BENEDIKTINI V RAJHRADĚ V 19. STOLETÍ?

Benediktini se řídí heslem *ora et labora*, tedy *modli se a pracuj*. Široký záběr jejich zájmů odráží i knihovní fond, kde se kromě starých tisků a velkých svazků nacházejí i drobné brožury s často zajímavou tematikou, která nám umožňuje nahlédnout do koníčků, cestovatelských aktivit i každodenního života mnichů. Nalezneme tu nejenom tiskoviny církevní povahy, jak bychom očekávali, ale i různé světské záležitosti. Mezi nimi zmíníme třeba katalog elektrotechnického vybavení z Vídně včetně návodu na vlastní montáž telegrafního vedení, knihu o Turecku v lužické srbštině, prospekt o léčebných metodách epilepsie, nabídky životního pojištění či zprávu komise k růstu červené řepy na severu Francie. Z netradičních náboženských otázek můžeme objevit například publikaci o nebezpečích svobodného zednářství nebo zpracování archeologického výzkumu na buddhistických lokalitách. K častému materiálu patří i cestovatelská témata, benediktini v 19. století shromáždili několik katalogů k výstavám a průvodců po památkách, často i se založenými vstupenkami. (js)

NEJEN BETLÉMY JSOU U NÁS...

Po loňské výstavě Pod křídly andělů – betlémy pokračujeme opět v zimním období výstavou s názvem Svítí hvězda zářivá, která se věnuje nejen betlé mářskému umění, ale také řemeslným výrobkům perníkářského odvětví.

Betlémy se v Evropě začínají objevovat již v polovině 14. století, zejména v Itálii, Španělsku, Německu. V čes-

kých zemích se stavějí až o dvě staletí později. Jesličkové skříně z období gotiky a renesance představovaly v obraze i řezbě velká strnulá zobrazení Kristova narození, zůstávaly rok co rok trvale vystaveny jako stálá součást kostelního interiéru. S nástupem raného baroka se tyto jesličkové skříně mění v celky sestavené z jednotlivých, většinou oblékaných figur v životní velikosti, které se v kostelích vystavovaly pouze o vánočním čase. Už od počátku 18. století se měnily skutečné betlémy ve velké celky s rozměrnými kulisami. Naskytla se příležitost k uplatnění umělecké tvorby četným malířům, freskantům, architektům a řezbářům. Objednavateli jejich děl byly především bohaté kláštery, např. v Brně v té době bylo na sedmáct řádů a mnohé z nich zvaly ke spolupráci umělce až z Itálie.

Od poloviny 18. století se u nás rozšiřují betlémy v novém stylu, jejichž figury jsou namalovány na silné desky, tzv. deskové betlémy. Na tyto nejspíše navazují, od druhé poloviny 19. století, tištěné betlémské figurky na papírových vystřihovacích arších. Při josefínských reformách (císař Josef II. vydal v roce 1782) došlo k vydání zákazu vystavovat v kostelích betlémy, což znamenalo přesunutí betlé mářství k domácímu vystavování a k lidové řemeslné tvorbě. Prvními představiteli fenoménu z počátku 19. století, tzv. lidového betlé mářství, byli nadaní jedinci, kteří začínali s tvorbou betlémů původně jen z touhy mít vlastní betlém. Také stále vzrůstající obliba betlémů vedla k tomu, že vznikaly skupiny profesionálních výrobců, kteří zhotovovali celé betlémy, ale i jednotlivé jesličkové figury nebo kulisy betlémů na prodej. V Německu se začínají vyrábět nové, vytištěné jednotlivé figurky na papír. Jesličkové papírové archy se potom rychle šíří celou Evropou. (mš)